

EIK KRIITIKA EESTI KOHTUSÜSTEEMI SUHTES - KAS PÕHJUS KOHTUNIKE TÖÖ HINDAMISEKS

Eerik Kergandberg
riigikohtunik

I

ALUSTUSEKS EHK KIIRE VASTUS

1. Kuna pean täna rääkima juttu etteantud teemal, siis võin ehk pealkirjas sisalduvale küsimusele reageerida keerutavalt ja vastata, et küsimus on hea ja sellele pole lihtne vastata. Esmalt ei saa ju tõepoolest eitada, et igasugune EIK poolne kriitika on tõepoolest eeskätt meie kohtusüsteemi ja ka meie riigi suhtes tehtav kriitika. Ja seega peaks ka selle kriitika seedimine, analüüsimine ja vajalike järelduste tegemine ning meetmete võtmine olema **riikliku õiguspoliitika** osis. EIK kriitikast lähtuva õiguspoliitiline analüüsi puhul ei ole kuidagi võimalik piirduda vaid selle ühe juhtumi käsitlemisega, millest EIK kriitika konkreetselt tõukus. Kui ikka EIK on näiteks mingi konkreetse kohtuasja pinnalt heitnud Eestile ette põhjendamatult pikaajalist vahi all pidamist, siis tuleks ju sellest EIK etteheitest lähtuvas siseriiklikus analüüsis selgitada, et kuidas siis on Eestis tegelikult statistiliselt lood vahistamisega. Muide – 2007. a paar aastat tagasi analüüsitigi seda küsimust (**viide meie kodulehele!**) ja selgus, et lood on täitsa Euroopa keskmisel tasemel. Mis ei tähenda, et meie kohtupraktikas ei oleks vahistamisega probleeme. Kindlasti on – eriti vahistamisvajaduse põhjendamisega. Aga – see selleks.
2. Kas aga siiski mingil hetkel võidakse EIK poolse kriitika siseriikliku õiguspoliitilise analüüsiga jõuda ka meie vastava konkreetse kohtuniku tegevuse hindamiseni? Tegelikult on muidugi tahetud küsida seda, et kas EIK kriitika võiks üle kasvada meie vastava kohtuniku tegevuse taunimiseks? Mul on kohtunikuna ka sellist kohtunike taunimissoovi raske tõrjuda. Eriti siis, kui kohtunik on ilmselgelt eiranud EIK praktikas väljakujunenud arusaamasid. Arvan siiski kõnealuseid konkreetse siseriikliku kohtuniku taunimissoovide realiseerimisel tuleks arvestada vähemalt järgmiste asjaoludega.
 - 2.1. Esiteks mõned EIK etteheited (näiteks ebainimlikud tingimused meie kinnipidamisasutustes – art 3 rikkumised) **ei puuduta üldse kohtuvõimu** vaid üksnes täitevvõimu.
 - 2.2. Teiseks - ükskõik kui kõva häälega me ka ei kordaks, et EIÕK on meil otsekohaldatav, **ei ole EIK kriitika vältimiseks siiski mitte absoluutselt kõik kohtuniku kätes**. Kui näiteks rääkida menetluse mõistlikkust ajast, siis lisaks menetleva kohtuniku töökusele ja hoolikusele sõltub siin palju vältimatult sellestki, kas riigi kohtunike arv on kindlaks määratud lähtuvalt olemasoleva tegeliku töö mahust või lähtuvalt poliitilisest tahtest ning milline on kohtunike tegelik töökoormus. Ei saa unustada sedagi, et menetlusaja ebamõistlikkus saab alata ja põhimõtteliselt seisnedagi vaid kohtueelse menetluse aja ebamõistlikkuses.
 - 2.3. Kolmandaks olen ka seda meelt, et EIK kriitika vältimiseks sõltub siiski üsna palju ka sellest, kuivõrd operatiivselt ja oskuslikult suudab **siseriiklik õigusloome** arvestada EIK suundadega. Ei saa jätta sünjuures ütlemata, et kui ikka EIK praktikas lähtutakse kohtumenetluse võistlevuse põhimõttest ja sealhulgas ka vajadusest tagada süüdistatavale süüdistuse tunnustajate käsitlemise õigus, siis tuleb vähemalt nn üleminekuriigis toetada selliste nõuete täitmist **ka siseriiklikus menetlusõigusloomes**.
 - 2.4. Neljandaks. EIK kriitika tõttu siseriikliku kohtuniku taunimise eelselt võiks põgusalt analüüsida ka seda, et kas EIK enda seisukohad vastavas küsimuses on ikka olnud **piisavalt selged ja järjepidevad** või pigem sageli kannapöördelised (nagu näiteks

hiljuti *ne bis in idem*'i küsimuses). Raske on jätta märkimata, et EIK väidetavalt suurel määral - **nn tervikhinnangulisel lähenemisel - on ka omad negatiivsed küljed.**

- 2.5. Viiendaks. EIK kriitika pinnalt siseriiklikke kohtunikke taunida soovides võiks vist eelnevalt kokku leppida, et kas mingil moel tuleks taunida eranditult kõiki vastav kohtuasjaga kokkupuutunud kohtunikke **või üksnes kõrgema astme kohtunikke**, kes jätsid EIÕK rikkumise kõrvaldamata. Siinjuures ei saa jätta märkimata, et mitmete riikide kõrgemad kohtud on inimõiguste tagamisele seadnud EIK-ga võrreldes isegi mõnevõrra kõrgemaid standardeid.
3. Kuid mu eelnev jutt ei ole üldse mõeldud üleskutsena ignoreerida EIÕK kohaldamispraktikat. Vastupidi: kutsun kõiki kolleege üles enda otsustes sobival võimalusel hoopis senisest sagedamini viitama EIK lahendele ja selleks omakorda ka neid lahendeid lugema. Hoopis teine küsimus on aga see, millistel tingimustel võiksid EIK poolt hilisemat taunimist leidnud kohtulahendid väljaspool siseriiklikku kohtukaebesüsteemi anda tagantjärele alust kohtuniku kritiseerimiseks? Kuid ehk oleks süiski asjakohane rääkida ka lähemalt neist EIK etteheidetest.

II FAKTID

4. EIK andmebaasi (HUDOC) pinnalt olen aru saanud, et seisuga 3. veebruar 2010 oli EIK teinud Eesti suhtes kokku **21 lõplikku lahendit** (judgement). Neist lahendeist kahes leiti, et konventsiooni sätteid ei ole rikutud, ühel juhul sõlmiti sõbralik kokkulepe ja järelikult **18 EIK otsust olid Eesti suhtes taunivad** - Eesti riigi poolt inimõiguste rikkumist tuvastavad.
5. Konkreetsemalt heideti neis 18 lahendis Eestile ette järgnevat:
- 5.1. Kõige enam – tervelt 8 lahendis on EIK sedastanud EIÕK artikli 6 (ehk siis ausa kohtumenetluse põhimõtte – AMP rikkumist), kusjuures kahes lahendis samaaegselt AMP-rikkumisega märgati ka EIÕK art 13 rikkumist – tõhusa siseriikliku õiguskaitsevahendi puudumist):
- 5.1.1. Treial v Eesti : art 6 lg 1 (ebamõistlik menetlusaeg)
- 5.1.2. Šiglitsov v Eesti : art 6 lg 1 (ebamõistlik menetlusaeg)
- 5.1.3. OÜ Saarekallas v Eesti: art 6 lg 1 (ebamõistlik menetlusaeg) ja art 13 (tõhusa siseriikliku õiguskaitsevahendi puudumine mõistliku menetlusaja tagamiseks ja ebamõistliku menetlusaja vaidlustamiseks)
- 5.1.4. Missenjov v Eesti : art 6 lg 1 (ebamõistlik menetlusaeg) art 13 (tõhusa siseriikliku õiguskaitsevahendi puudumine mõistliku menetlusaja tagamiseks ja ebamõistliku menetlusaja vaidlustamiseks)
- 5.1.5. Veeber 1 v Eesti : art 6 lg 1 (kohtukaebe võimaluse puudumine politsei toimingute vaidlustamiseks)
- 5.1.6. Taal v Eesti: art 6 lg 1 ja 3 p "d" (kaitseõiguse rikkumine seoses sellega, et puudus võimalus küsitleda või lasta küsitleda süüdistajaid nii eeluurimise kui ka asja kohtuliku arutamise ajal)
- 5.1.7. Pello v Eesti : art 6 lg 1 ja 3 p "d" (kaitseõiguse rikkumine seoses sellega, et puudus võimalus küsitleda või lasta küsitleda süüdistajaid nii eeluurimise kui ka asja kohtuliku arutamise ajal)
- 5.1.8. Dorožko ja Požarski v Eesti: art 6 lg 1 (kohtuniku erapooletuse võimalikkus ja sellest tulenev ausa kohtumenetluse **näivuse rikkumine** (!)¹)
- 5.2. EIÕK artiklis 5 sätestatud vabadusõiguse rikkumist on Eestile ette heidetud EIK neljas lahendis:
- 5.2.1. Mikolenko v Eesti: art 5 lg 1 (ebaseaduslik vabaduse piiramine väljasaatmisel)

¹ Ei saa jätta märkamata, et väga huvitav on küsimus sellest, et kuidas siis rikkumise tasandil suhestuvad omavahel ausa kohtumenetluse põhimõtte rikkumine ja ausa kohtumenetluse näivuse põhimõtte rikkumine

- 5.2.2. Sulaoja v Eesti: art 5 lg 3 (põhjendamatult pikk vahi alla pidamine)
- 5.2.3. Harkmann v Eesti: art 5 lg 3 (ebamõistlik venitamine vahistatu käsitlemiseks kohtuniku juurde toimetamisega)
- 5.2.4. Bergmann v Eesti: art 5 lg 3 (ebamõistlik venitamine vahistatu käsitlemiseks kohtuniku juurde toimetamisega)
- 5.3. Kolmes lahendis on EIK Eestit tauninud EIÕK artikkel 7 rikkumise eest:
 - 5.3.1. Puhk vs Eesti: art 7 lg 1 (karistusõigusnormi kohaldamine tagasiulatuvalt)
 - 5.3.2. Veeber 2 v Eesti: art 7 lg 1 (karistusõigusnormi kohaldamine tagasiulatuvalt)
 - 5.3.3. Liivik v Eesti: art 7 rikkumine (karistamine ebakonkreetse karistusõiguse sätte alusel)
- 5.4. Ning lõpuks on EIK enda kahes lahendis leidnud, et meie vangide kinnipidamise taunitavad tingimused annavad aluse rääkida EIÕK artikkel 3 rikkumisest:
 - 5.4.1. Alver v Eesti: art 3 rikkumine: (ebainimlikud ja inimväärikut alandavad tingimused kinnipidamisasutuses)
 - 5.4.2. Kotšetkov v Eesti: art 3 rikkumine (ebainimlikud ja inimväärikut alandavad tingimused kinnipidamisasutuses)

III HINNANGUD

- 4. Viimasel paaril aastal ilmunud eestikeelsetest EIK ja Eesti suhteid käsitlevatest kirjutistest oskan käigult nimetada kahte - Rait Maruste ja Mart Susi artikleid.
- 5. Esmalt mõned mõtted Rait Marustelt ehk meie omalt mehelt Havannas (vabandust - Strasbourg'is). Tema on 2009. a ilmunud Kohtute aastaraamatus kokkuvõtvalt märkinud järgmist.
 - 5.4. Esmalt ütleb ta, et sealpoolt – seega siis vana Euroopa poolt vaadates näib **Eesti olevat üks väike ja toimekas riik, kel pole märkimisväärseid probleeme inimõiguste tagamisel.** Ta toonitab seejuures, et ühtegi Eesti päritoluga kohtuasja ei ole seni suunatud lahendamiseks ei avalikule kuulamisele ega ka mitte suurkotta. **Kahjuks ei ole aga õige R. Maruste see väide, et erinevalt Lätist ja Leedust ei olevat Eesti suhtes sedastatud ühtegi Konventsiooni „tõsiste” artiklite (näiteks 2 ja 3, või 9-11) rikkumise.** Nagu eelnevalt nägime, heidetakse EIK kahes otsuses Eestile ette just nimelt tõsise - art 3 rikkumist.
 - 5.5. Edasiselt märgib Rait Maruste delikaatselt, et kui EIK Eesti-suunalisest kriitikast midagi esile tõsta, siis juba ainuüksi tuvastatud rikkumiste arvu silmas pidades, jääks siin kilbile see **kohtumenetluste mõistliku aja** ja samas ka selle tagamiseks efektiivsete õiguskaitsevahendite problemaatika.
 - 5.6. Tähelepanu vääriks R. Maruste arvates käsitletavas kontekstis ka **vahistamisega seonduv** (aluse põhjendused, kestvus, kohtuliku kontrolli tõhusus vahistuse kestva vajalikkuse üle jne).
 - 5.7. Ning kolmandaks leiab R. Maruste, et kuna EIK praktikas kasutatav **kohtumenetluse võistlevuse mudel olla Eesti kohtunikele võõras, siis olla mõned selle parameetrid Eesti kohtunikele vähetuntud.** Neist – väidetavalt vähetuntud parameetritest nimetab ta esmajoones kohtualuse õigust kutsuda ja küsitleda enda tunnistajaid. Ei saa siiski päriselt nõustuda sellega, et võistlevus oleks vähemalt meie kriminaalkohtunikele alates 2004. aasta suvest päris võõras. Iseasi, et see on vajanud mõnevõrra harjumist.
- 6. Seega kokkuvõtvalt ütleb R. Maruste aastal 2009, et inimõigustega on Eestis kõik ülimalt hästi. Mul on siiski värskelt põhjust arvata, et ega ta seda öeldut toona päris tõsiselt mõelnud, et see oli lihtsalt selline kõrge ülemuse sõbralik nali. Sest kuidas muidu oleks võimalik vähem kui aasta pärast – täpsemalt siis käesoleva aasta 9. veebruari „Päevalehes“ kirjutada

järgmist. Ma tsiteerin.“ Praegune kohtute kaksikalluvus riigikohtule ja justiitsministeeriumile on põhjustanud sisuliselt allumatuse, juhitamatus ja järelevalvetuse. Võimuvaakumi tagajärjeks on kohtuasjade venimine, korralagedus, üsna arvukad distsiplinaarmenetlused ja kohtunike kriminaalkorras karistamised. Seda kõike, kolleegid, on valus ja häbi lugeda. Äsja avaldatud Euroopa inimõiguste kohtu 2009. aasta statistika kohaselt on seal ootel 422 Eesti vastu esitatud pöördumist. Absoluutarvudes on seda rohkem kui Rootsi, Soome või Leedu puhul, *per capita* on aga olukord veel halvem. See näitab, et miski Eesti õigussüsteemis ei toimi. On põhjust arvata, et viga ei ole kaugel praegusest õigus- ja kohtusüsteemist.“ Tsitaadi lõpp. Niipalju siis Rait Maruste tänastest hinnangutest Eesti kohtusüsteemile. Küsiksin siiski et kuhu me küll jõuaksime mistahes riigi kohtusüsteemi hindamisega, kui lähtuksime kohtusse pöördumiste arvust.....

7. EIK poolt Eesti suhtes tehtud lahendeid on Juridica möödunud aasta esimeses numbris vaagitud ka Mart Susi.

6.1. Tema leiab esmalt, et Riigikohtu lahendites viidataks vähevõitu EIK praktikale ja et **meie kahe esimese astme kohtute lahendites on sellele praktikale suisa lubamatult vähe viiteid**. Tõsi: ta möönab samas, et ka Euroopa õigusruumi teisteski riikides on EIK praktikale tuginejateks eeskätt siiski kõrgeimad kohtud. M. Susi märgib seejuures muide ka seda, et meie kohtute ettevaatlikkus EIK praktika suhtes on tingitud ka selle, et me olema mõnes valdkonnas täiesti hälbinud EIK praktikas omaksvõetud kindlatest arusaamadest. Nii näiteks märgib ta, et EIK on 1999. ja 2000. a tehtud lahendites tunnistanud **juriidilistel isikutelgi** moraali olemasolu ja sellest tulenevalt ka nende **õigust taotlema mittevaralise kahju heastamist**. M. Susi ütleb, et ilmselt on kuude küsimus, mil ka Eesti kohtud on sunnitud enda 1997. a väljaõeldud tagurlikku seisukohta selles osas korrigeerima.

6.2. M. Susi kõnealuse artikli põhipaatos on aga suunatud tema (ja tegelikult vähemalt mingil määral ka EIK - vt lahendid OÜ Saarekallas v Eesti ja Missenjov v Eesti) seisukoha kajastamisele, et **Eestis puudub isikutel tõhus menetlus enda kaitseks EIK art 13 mõttes ning sealhulgas siis ka tõhus menetlus enda kaitseks ebamõistlikult pikkade kohtumenetluste vastu**.

6.2.1. Tuginedes EIK poolt aastal 2000 kohtuasjas Kudla v Poola tehtud lahendile väidab M. Susi, et **isik ei pea ära ootama selle menetluse lõppu, mille kohta ta soovib esitada ebamõistliku kestuse väidet, sest..... tegemist olla eraldiseisva rikkumisega**.

6.2.2. Kuid aastal 2002 tehtud lahendis (Mifsud v Prantsusmaa) on EIK leidnud, et kaitseabinõu EIÕK art 13 mõttes võib olla tõhus **a)** nii siis, kui seda saab kasutada kohtuasja lahendavate kohtute töö kiirendamiseks **b)** kui ka siis, kui see võimaldab pooltele hüvitise maksmist juba esinenud viivituste eest.

6.2.3. Kuigi M. Susi ei taha seda hästi tunnustada, on ta siiski sunnitud möönma, et EIK arusaama kohaselt võib EN liikmesriik viia enda õiguskorra kooskõlla EIÕK art 13 nõuetega **a)** nii seadusandja poolt vastavaid erimenetlusi luues **b)** **kui ka siis, kui riigi kõrgeim kohus suunab alamastme kohtuid tunnustama kõnealust kaebavõimalust ja EIÕK otsekohaldamist**.

6.2.4. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi mitmetes lahendites (vt näiteks 3-1-1-3-04; 3-1-1-95-05) on aga püütud kasutada just seda viimatinimetatud varianti ja on julgustatud alamastme kohtuid ebamõistliku menetlusaja tuvastamisel - sõltuvalt asjaoludest - **kas lõpetama kriminaalmenetlust; mõistma süüdistatav õigeks või vähendama karistust menetlusaja rikkumise tõttu**.

6.2.5. M. Susi pea ühtegi neist meetmetest siiski piisavalt headeks saavutamaks kooskõla EIÕK art-ga 13. Muuhulgas küsib ta, et aga kuidas heastada ebamõistlik menetlusaeg sellele isikule, kes lõpuks nagunii õigeks mõistetakse? Kokkuvõttes

leiab M. Susi, et ei olevat mõistlik reageerida menetluse käigus asetleidnud põhiõiguste rikkumisele teatud "järeleandmistega" põhimenetluses ja tema käsitlusest kumab läbi soov ning arusaam, et õige hüvitis mõistliku menetlusaja rikkumisele **oleks siiski rahaline hüvitis**.

- 6.2.6. Niipalju ehk veel, et M. Susi arvates ei saa pelgalt vaid Brussilovi asja pinnalt lugeda individuaalse konstitutsioonilise kaebe menetlust (kui võimalikku tõhusat menetlust EIÕK art 13 mõttes) tekkinuks.
7. Ehk oleks asjakohane R. Maruste ja M. Susi mõtteavaldustele põgusalt refereerida ja tsiteerida ka Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu seisukohad mõistliku menetlusaja (MA) küsimuses.
- 7.1. Minu arvates on **märgiliselt tähtis see**, et 2004. a arvamuses, analüüsides MA problemaatikat, keskendus Konsultatiivnõukogu põhiliselt igasugustele - **ütleme siis klassikalise kohtumenetluse alternatiivide otsimisele – soovitamisele**. Arvan siiralt, et selle sotsiaalse probleemi, mille nimeks võiks ka olla loosung, et „Kohtumenetlused jahvatavad aeglaselt“, lahendus peitub paljuski eeskätt oskuses ja julguses juurutada õigusvaidluste lahendamise alternatiivseid mooduseid. Seega vaid au ja kiitus ka hiljutisele vahekohtu loomise initsiatiivile.
- 7.2. Konsultatiivnõukogu viimase - 2008. a arvamuse p-st 26 leiame aga järgmised - minu jaoks mõneti üllatuslikud read: **"Üheks oluliseks kvaliteedi elemendiks on ka see, kas otsus langetatakse EIÕK Artikli 6 mõttes mõistliku aja jooksul**. Samas võib tekkida pingeid menetluse läbiviimise kiiruse ja otsuse kvaliteediga seonduvate muude tegurite vahel, nagu õigus asja õiglasele arutamisele, mida EIÕK Artikkel 6 samuti kaitseb. Kuna sotsiaalse kooskõla ja õiguskindluse kaitsmine on tähtis, tuleb ajafaktorit kindlasti silmas pidada, kuid see ei saa olla ainus tegur, millega arvestatakse. CCJE viitab oma arvamusele nr 6 (2004), milles ta rõhutas, et õigusemõistmise „kvaliteeti“ ei saa samastada „produktiivsusega“. **Kvaliteedikeskne lähenemine peab arvestama sellega, kui suur on kohtusüsteemi suutlikkus täita talle pandud nõudmisi kooskõlas süsteemi üldiste eesmärkidega, milledest üks on menetluse kiirus.**" Minu arvates on siiski mõistlik aeg kohtumenetluse efektiivsuse, mitte aga kohtulahendi kvaliteedi mõõdupuu. Ja julgen küll arvata, et üldjuhul on menetluse mõistlik aeg ja kohtuotsuse kvaliteet pöördvõrdelises sõltuvuses. Minu arvates oleks kohtunikukonna enda poolt selle eitamine enesetapjalik samm. Mis aga ei tähenda kahtlemata mitte vajadust püüelda mõistlike menetlusaegade suunas.

IV PLAANID

8. Riigikogu menetluses on seaduseelnõu nr 599, mis muuhulgas sisaldab ka ettepanekut täiendada nii KrMS-i kui ka TsMS-i paragrahviga (vastavalt § 274¹ ja § 333¹), mille pealkiri on **" Kohtumenetluse kiirendamise taotlus"** ja mille sisu on järgmine:
- (1) Kui kohus ei tee mõjuva põhjusega vajalikku menetlustoimingut, sealhulgas ei määra õigel ajal kohtuistungit, et tagada kohtumenetluse läbiviimine mõistliku aja jooksul, võib menetlusosaline esitada **asja menetleva kohtu esimehele taotluse**, et see võtaks tarvitusele kohtumenetluse kiiremaks lõpuleviimiseks **sobiva abinõu (kas ka distsiplinaarse?)**. Taotluses tuleb märkida kohtuasi ja kirjeldada asjaolusid, millest nähtub menetluse venimine.

(2) Kohtu esimees lahendab taotluse **määrusega**, kuulates vajaduse korral ära teiste kohtumenetluse poolte (***kas siin on pooleks ka asja (väidetavalt) aeglaselt lahendav kohus?***) arvamuse.

(3) Kui kohtu esimees peab taotlust põhjendatuks, rahuldab ta selle, otsustades taotluse saamisest hiljemalt 30 päeva möödudes sellise abinõu rakendamise, mis eelduslikult võimaldab kohtumenetluse mõistliku aja jooksul lõpule viia. Kohtu esimees ei ole abinõu valikul taotlusega seotud. Taotluse rahuldamist ei pea põhistama. (***Paragrahvi tekstist ei selgu, mis saab siis, kui kohus ei reageeri võetud meetmele kohtu esimehe arvates adekvaatselt. Kas nüüd järgnevad distsiplinaarsed meetmed?***)

(4) Taotluse rahuldamata jätmine vormistatakse põhistatud määrusega. Kui maa- või ringkonnakohtu esimees ei pea taotlust põhjendatuks, edastab ta selle viivitamata koos oma määrusega**Riigikohtule**.

(5) Riigikohus otsustab käesoleva paragrahvi lõike 4 alusel edastatud taotluse menetluse võtmise TsMS §-s 679 (KrMS §-s 349) sätestatud järgides **kümne päeva jooksul**.

(6) Taotluse läbivaatamisel juhindub Riigikohus TsMS XIII osa 66. peatüki sätetest. Kui Riigikohus peab taotlust põhjendatuks, rahuldab ta selle, otsustades taotluse saamisest hiljemalt **30 päeva** (!) möödudes sellise abinõu rakendamise, mis eelduslikult võimaldab kohtumenetluse mõistliku aja jooksul lõpule viia. Riigikohus ei ole abinõu valikul taotlusega seotud.

(7) Riigikohtu määrus taotluse rahuldamise kohta avalikustatakse Riigikohtu veebilehel.

(8) Kohtu esimees või Riigikohus võib taotluse rahuldamisel määrata abinõu rakendamiseks tähtaja.

(9) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud **taotlust ei või uuesti esitada enne kuue kuu möödumist (aga mõistlik aeg muudkui jookseb!)** abinõu rakendamise otsustamisest või käesoleva paragrahvi lõike 3 või 8 alusel abinõu rakendamiseks tähtaja määramisest, välja arvatud kui taotlus esitatakse sel põhjusel, et asja menetlev kohus ei ole käesoleva paragrahvi lõike 8 alusel määratud tähtajast kinni pidanud.“;

9. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi arvamusest selle sätte kohta:

9.1. **Põhimõtteliselt** kahtlemata tuleb Eestis astuda samme kohtumenetluste kiirendamiseks. Ilmselt võib seda sätet muule maailmale näidates **ka võita, et oleme probleemi lahendanud**. Tegelikult jääb selle regulatsiooni järgselt siiski **üles mitmeid menetluse mõistliku ajaga seonduvaid probleeme ja mõni tekib ka juurde**.

9.2. Tallinna Ringkonnakohus märgib enda arvamuses õigesti, et ilmselt toob see kiirendamise menetlus ise kaasa **kohtute töökoormuse suurenemist ja seega ka potentsiaalselt kohtumenetluste täiendavat venimist**.

9.3. Täiesti arusaamatu on eelnõu koostajate reageerimine märkusele (küsimusele), et **ehk tuleks kuidagi mõelda ka kohtueelse menetluse kiirendamise peale: adekvaatne reageering selles osas puudub**.

9.4. Riigikohus leiab, et suuresti just Riigivastutuse seaduse muudatuste kaudu (seega ka kõigi asjakohaste ametiisikute vastutustunnet puudutades) saaks liikuda probleemi lahendamise suunas.

9.5. Seda, et kõnealuse paragrahvi üritatakse probleemi vaid näiliselt lahendada, demonstreerib üheksas lõige, mille kohaselt ei või üldjuhul uut taotlust esitada ...enne 6 kuu möödumist. Kas tähtaeg ise mitte ei välju mõistliku menetlusaja piiridest?

10. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi need muudatusettepanekud eelnõule 599 SE I, mis puudutavad mõistlikku aega:

10.1. Täiendada KrMS uue §-ga 205¹ järgmises sõnastuses

"§ 205¹. Kriminaalmenetluse lõpetamine seoses menetluse mõistliku aja möödumisega

Kui **kohtueelses menetluses** ilmneb, et kahtlustatava või süüdistatava õigust kriminaalasja menetlemisele mõistliku aja jooksul on rikutud, võib prokuratuur **kahtlustatava või süüdistatava taotlusel** kuriteo raskust, kriminaalasja keerukust ja mahukust, kriminaalmenetluse senist käiku ja muid asjaolusid arvestades kriminaalmenetluse määrusega **lõpetada.**"

Põhjus: Täiendus on tingitud vajadusest reguleerida kriminaalmenetluse seaduse tasandil isiku õiguse menetlusele mõistliku aja jooksul rikkumise tagajärjed. Üksikasjalikumalt põhjendust vt muudatusettepaneku 26 juurest.

10.2. Asendada KrMS § 207 lg 2 muudatuse tekst järgmisega:

"(2) Riigiprokuratuurile võib esitada kaebuse:

1) kannatanu kriminaalmenetluse lõpetamise või prokuratuuri poolt käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud kaebuse rahuldamata jätmise peale;

2) **kahtlustatav või süüdistatav käesoleva seadustiku § 205¹ alusel kriminaalmenetluse lõpetamata jätmise peale.**"

Põhjus: Muudatus on seotud eelnõu täiendamisega uue §-ga 205¹ ja tingitud vajadusest tagada kahtlustatavale või süüdistatavale kaebevõimalus olukorras, kus prokuratuuri hinnangul pole kahtlustatava või süüdistatava õigust menetlusele mõistliku aja jooksul rikutud. Muudatus säilitab ka algselt eelnõus sisaldunud KrMS § 207 lg 2 muutmise.

10.3. Asendada eelnõu § 1 p-s 123 sisalduv KrMS § 207 lg 3 muudatuse tekst järgmisega:

"(3) Käesoleva paragrahvi lõigetes 1 ja 2 nimetatud kaebuse võib esitada kriminaalmenetluse alustamata jätmise teate, prokuratuuri koostatud kaebuse lahendamise määruse, kriminaalmenetluse lõpetamise põhistatud määruse või käesoleva seadustiku § 205¹ alusel koostatud kriminaalmenetluse lõpetamata jätmise määruse koopia saamisest alates kümne päeva jooksul."

10.4. Täiendada eelnõu § 1 uue p-ga 123¹ järgmises sõnastuses:

"paragrahvi 208 lõige 1 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

(1) Kui käesoleva seadustiku § 207 lõikes 1 või 2 nimetatud kaebus on Riigiprokuratuuri määrusega jäetud rahuldamata, võib kaebuse esitanud isik määruse advokaadi vahendusel **vaidlustada ringkonnakohtus määruse koopia saamisest alates ühe kuu jooksul.**

10.5. paragrahvi 208 lg 2 punkte 4 ja 5 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

4) kriminaalmenetluse lõpetamise või käesoleva seadustiku § 205¹ alusel lõpetamata jätmise korral senise menetluse lühikirjeldus;

5) kaebaja arvates alusetult tegemata jäetud menelustoimingud või motiivid, miks kaebaja leiab, et tema õigust menetlusele mõistliku aja jooksul on rikutud."

10.6. Asendada eelnõu § 1 punktis 124 sisalduv KrMS § 208 täiendamise tekst järgmisega:

paragrahvi 208 täiendatakse lõigetega 7, 8 ja 9 järgmises sõnastuses:

(7) Kui kohtunik leiab, et kahtlustatava või süüdistatava õigust menetlusele mõistliku aja jooksul on rikutud, **tühistab ta Riigiprokuratuuri määruse ja lõpetab kriminaalmenetluse.** Kriminaalmenetlust lõpetades järgib kohtunik käesoleva § 206 nõudeid. seadustiku

(8) Ringkonnakohtu lahendis, millega tühistatakse Riigiprokuratuuri määrus, esitatud seisukohad õigusnormi tõlgendamiseks ja **kohaldamiseks on prokuratuurile kõnealuses kriminaalmenetluses kohustuslikud.**

(9) Käesoleva paragrahvi lõikes 5 nimetatud juhul võib kohus oma määrusega muuta kriminaalmenetluse lõpetamise määrust."

10.7. Asendada eelnõu § 1 p-s 204 sisalduv KrMS § 274¹ tekst järgmisega:

"§ 274¹. Kriminaalmenetluse lõpetamine kohtuistungil seoses menetluse mõistliku aja möödumisega Kui kriminaalasja kohtulikult arutades tuvastatakse, et süüdistatava õigust kriminaalasja menetlemisele mõistliku aja jooksul on rikutud, võib kohus süüdistatava taotlusel käesoleva seadustiku §-s 205¹ sätestatud aluseid arvestades:

- 1) **lõpetada** kriminaalmenetluse;
- 2) süüdistatava süüditunnistamisel **kergendada talle mõistetavat karistust.**

Põhjustus: Põhimõtteliselt on õige, et kehtivas õiguses puudub regulatsioon mõistliku menetlusaja põhimõtte rikkumise heastamise kohta. Samas eelnõus välja pakutud seadustiku täiendamine uue sättega 274¹ kõnealust probleemi ei lahenda, vaid vastupidiselt veelgi pikendab konkreetsele kohtumenetlusele kuluvat aega. Ka ei arvesta eelnõus välja pakutud lahendus asjaoluga, et kriminaalmenetlus koosneb kohtueelsest menetlusest ja kohtumenetlusest ning et mõistliku menetlusaja rikkumine võib aset leida juba kohtueelse menetluse ajal. Sellise rikkumise heastamiseks ei paku uus § 274¹ välja ühtegi mehhanismi.

Muudatusettepanekus välja pakutav § 274¹ uus redaktsioon lähtub Euroopa Inimõiguste Kohtu ja Riigikohtu praktikas välja kujunenud mõistliku menetlusaja rikkumise heastamise põhimõtetest (vt nt RKKK 3-1-1-100-09). Seejuures lähtutakse asjaolust, et mõistliku menetlusaja rikkumist tuleb vaadelda kogu senise kriminaalmenetluse, sh kohtueelse menetluse kulgemise kontekstis tervikuna.

10.8. Täiendada eelnõu punktiga 230¹ järgmises sõnastuses:

Paragrahvi 339 lõiget 1 täiendatakse punktiga 12 järgmises sõnastuses:

"12) kohtulikult arutamisel on rikutud ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtet."

Põhjustus: Sarnaselt õiguskantslerile on ka Riigikohus seisukohal, et ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtte rikkumine peaks olema kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena seaduses eraldi välja toodud. Tegemist on kriminaalmenetluse keskse põhimõttega, mis on sätestatud ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni art 6 lõikes 1. Selle põhimõtte prominentset rolli demokraatlikus ühiskonnas on rõhutanud ka Euroopa Inimõiguste Kohus (vt nt A.B. vs Slovakkia, otsus 4. märtsist 2003, p 54).

11. Mis on mõistliku aja tagamiseks veel seadusandlusest puudu? **Arvan, et üks kompaktne süüteomenetlustega isikule tekitatud kahju heastamise seadus.** Ma ei toeta seda M. Susi ettepanekut, et mõistliku aja rikkumise tuvastamisele peaks n. ö põhimenetluse kestel järgnema põhjustatud kahju heastamine. Kuid samas, kui ikka kriminaalasjas tehtud lõpliku lahendiga on sedastatud mõistliku menetlusaja rikkumist, siis peaks kahtlemata olema isikul õigus taotleda sellega seotud kahju heastamist. Praegu on sedalaadi kahju heastamine teadupärast problemaatiline.